

Episcopii catolici de Bacău din secolul al XVII-lea în procesele consistoriale din Arhiva Secretă a Vaticanului

RAFAEL-DORIAN CHELARU

Articolul de față își propune să prezinte o categorie de documente emise de autoritățile ecleziastice catolice, mai precis de către nunții apostolici din Polonia, și anume procesele consistoriale (*processus consistoriales*, în terminologia latină a documentelor respective). Aceste documente se constituie, în general, ca principala sursă de informație cu privire la biografia personalităților care au deținut, la un moment dat, în decursul perioadei medievale, demnitatea episcopală în una din diocesele aflate în administrarea bisericii romane. În ceea ce privește dioceza Bacăului, aceste procese consistoriale dobândesc o importanță sporită, în primul rând, fiindcă pentru prima dată această categorie de acte este emisă pentru a decide asupra alegerii unui episcop pentru comunitățile catolice din Moldova, iar în al doilea rând, datorită precarității surselor documentare privind episcopii catolici care au administrat dioceza respectivă în secolul al XVII-lea (chiar dacă, față de perioada precedentă, secolele al XIV-lea - al XVI-lea, ele totuși înregistrează o creștere semnificativă în ceea ce privește volumul de date). Înainte de a trece la analiza acestor documente, o prezentare succintă a ceea ce reprezintă, de fapt, un proces consistorial este nu numai utilă, dar și necesară pentru înțelegerea contextului analizei noastre.

Procesul consistorial este un termen cu dublă semnificație, în primul rând, el desemnând procedura obligatorie la care era supusă candidatura unei persoane la demnitatea episcopală. În al doilea rând, semnificația termenului se aplică ansamblului de acte oficiale emise de autoritatea ecleziastică competentă pe parcursul derulării respectivei proceduri. Procesele consistoriale vor fi introduse în practica alegerii episcopilor catolici după conciliile tridentine de la sfârșitul secolului al XVI-lea, în ideea exercitării unui control mai riguros asupra selecției candidaților la această demnitate. Etapele procesului decurgeau în modul următor: o dată cu eliberarea unei demnități episcopale (în general, atunci când titularul acesteia deceda), autoritatea laică (de regulă, suveranul) în jurisdicția căreia intra respectiva dioceză propunea Curiei Romane un candidat. Curia analiza recomandarea și însărcina pe arhiepiscopul sufragane al diocezei vacante să declanșeze propriu-zis procedura procesului consistorial. Candidatul era chemat în fața unei comisii prezidate, în general, de arhiepiscopul sufragane (comisie denumită *consistorium*). În afară de candidat, era convocat și un număr (variabil) de subiecți, cărora li se aplicau două seturi de întrebări, unul privind biografia candidatului, altul privind situația diocezei respective la acel moment. Pe baza răspunsurilor date de către cei chestionați, se delibera cu privire la

acceptarea sau respingerea candidaturii puse în discuție. Hotărârea, adoptată și întărită la notariat, era comunicată Curiei Romane spre confirmare. În general, confirmarea dată de papă era pur formală, în mod evident Curia neavând, practic, posibilitatea de a verifica exactitatea informațiilor referitoare la persoana candidatului, furnizate de actele procesului (care erau anexate deciziei oficiale a consistoriului ad-hoc). De cele mai multe ori, nici în cazul procesului consistorial nu se puneă în mod real problema respingerii unei recomandări venite de la suveranul ce controla *in temporalibus*¹ respectiva dioceză, mai ales când suveranul însuși decidea la sugestiile autorităților ecleziastice direct implicate (arhiepiscopul sufragane etc.). Din structura chestionarului, putem opina că procesul consistorial interesa – în mod oarecum paradoxal – în mai mică măsură persoana candidatului, cât mai ales situația diocezei în cauză. Curia Romană privea aceste procese consistoriale, în primul rând, din perspectiva necesității de a beneficia în mod regulat de rapoarte privind situația la un moment dat a unei anumite dioceze. Din acest punct de vedere, importanța practică pentru contemporani a unui astfel de proces consistorial este mai mult decât evidentă.

Substanța procesului consistorial se distribuia astfel pe două nivele. Ceea ce interesează în acest moment în cazul studiului nostru este primul nivel, acela care se referă la stabilirea datelor esențiale privind candidatul la o anume demnitate episcopală, în speță episcopatul Bacăului. Cel de-al doilea nivel, legat de reflectarea situației respectivei dioceze, se subsumează unei tratări mai largi, într-un context diferit, fiind nevoie, așadar, în opinia noastră, de un studiu separat dedicat acestei probleme.

Pe de altă parte, tratarea separată a datelor privind biografia episcopilor catolici de Bacău din secolul al XVII-lea se impune ca un demers necesar în vederea completării informațiilor – și așa destul de precare – privind structurile ecleziastice catolice din Moldova medievală, așa cum nu se întâmplă în situația comunităților catolice din această zonă². Istoriografia românească – în primul

¹ Formulă utilizată în documentele de limbă latină având sensul de *jurisdicție seculară, laică*.

² Informații detaliate privind comunitățile catolice din Moldova secolului al XVII-lea sunt cuprinse în mai multe rapoarte emise de diverși misionari catolici care au activat în acest spațiu. Aceste rapoarte (cunoscute mai ales sub denumirea italiană contemporană de *relazioni*) sunt publicate în diverse culegeri de documente, studii etc. dintre care cea mai accesibilă este colecția *Călători străini în Țările Române*, București, Editura Științifică, vol. IV (1972), ediție îngrijită de Maria Holban, M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu: p. 33-55 (Bernardino Quirini: 1602-1604), 185-187 (Ștefan Balthazar: 1604), 190-195 (Andrea Bobbi da Faenza: 1601), 258-263 (Ioan Argento: 1603), 336-342 (anonim: 1606); vol. V (1973): p. 5-8 (Andrea Bogoslavić: 1623), 18-29 (Paolo Bonnicio: 1632), 73-90 (Niccolo Barsi da Lucca: 1633), 94-97 (Benedetto Emanuele Remondi da Milano: 1636), 177-188 (Bartolomeo Bassetti: 1643), 224-253 (Pietro Deodato Baksic:

rând, cea de formație și afinitate „ecleziastică” – s-a ocupat în mult mai mică măsură de problema episcopilor catolici din Țara Românească și Moldova din cel puțin două motive obiective: lipsa surselor documentare relevante și interesul vădit mai mare acordat problemelor legate de comunitățile catolice³. În ceea ce privește prezența Bisericii romane în Moldova medievală, atenția cercetătorilor problemei s-a îndreptat în principal asupra *începuturilor*, încercând să stabilească momentul exact al apariției primelor episcopate, împrejurările politice în care acestea s-au constituit, poziția episcopilor catolici în societatea moldoveană⁴. Perioada acoperită se întinde până la începutul secolului al XVII-lea. Cercetătorul, de formație catolică, Carol Auner analizează, într-unul din studiile sale publicate în „Revista Catolică”, un astfel de *început*: articolul intitulat sugestiv chiar *Începutul episcopatului de Bacău* prezintă înființarea diocезei de care ne ocupăm⁵. Noutatea constă, în primul rând, în chiar natura sursei folosite de autor: procesul consistorial întocmit cu prilejul numirii lui Ioan (Giovanni) Arsengo de către nunțiatul apostolic din Polonia ca primul *episcopus Bacchoviensis*. Este primul și, după informațiile noastre, singurul proces

1641), 274-285 (Paul Beke: 1644), 299-345 (Marco Bandini: 1646), 385-392 (Francesco Maria Spera da Narni: 1652), 435-438 (Bonaventura da Campofranco: 1650). Pentru studiul textului în original al unor astfel de rapoarte, a se vedea studiul lui V.A. Urechia, *Codex Bandinus-Memoriu asupra scrierei lui Bandinus de la 1646*, în „Analele Academiei Române-Memoriile Secțiunii Istorice”, seria II, tom XVI, București, 1895 (cuprinde textul complet al relației lui Bandini) sau studiile lui George Călinescu apărute în colecția „Diplomatarium Italicum (Documenti raccolti negli archivi italiani)”, publicată la Roma, ca, de exemplu, *Alcuni missionari cattolici italiani nella Moldavia nei secoli XVII e XVIII* (vol. II-1925, p. 1-223) și *Altre notizie sui missionari cattolici nei Paesi Romeni* (vol. II-1930, p. 305-514: în acest studiu sunt publicate în original majoritatea acestor *relazioni*).

³ Istoriografia românească a privit problema catolicismului în Țările Române ca fiind o problemă a marginalilor într-o societate dominată de ortodoxie, tratând-o, în consecință, la fel de „marginal”, deși tocmai existența unei astfel de coabitări reprezintă *per se* un aspect demn de a i se acorda o atenție deosebită de către cercetători.

⁴ Menționăm aici câteva din aceste studii: Carol Auner, *Începutul episcopatului de Bacău*, în „Revista Catolică”, nr. 3/1912, p. 383-408; Idem, *Episcopia Milcoviei*, în *loc. cit.*, nr. 4/1912, p. 533-551; Idem, *Episcopia Milcoviei în secolul al XIV-lea*, în *loc. cit.*, nr. 1/1914, p. 60-80; Idem, *Episcopia de Baia*, în *loc. cit.*, nr. 1/1915, p. 89-127; Idem, *Cei din urmă episcopi de Siret*, în *loc. cit.*, nr. 4/1914, p. 567-577; Chiril Karalevskij, *Bernardino Quirini, episcop de Argeș, 1591-1605*, în *loc. cit.*, nr. 1/1915, p. 47-62; Simeon Reli, *Orașul Siret în vremuri de demult*, Cernăuți, 1927; Ioan Ferent, *Cumanii și episcopiile lor*, Blaj, 1931; Gheorghe Moisescu, *Catolicismul în Moldova până la sfârșitul secolului al XIV-lea*, București, 1942; Radu Rosetti, *Despre rugă și episcopiile catolice din Moldova*, în „Analele Academiei Române-Memoriile Secțiunii Istorice”, seria II, tom XXVII, București, 1905, p. 1-76.

⁵ Vezi „Revista Catolică”, nr. 3/1912, p. 383-408.

consistorial folosit ca sursă documentară de către istoriografia română pentru studierea problemelor catolicismului românesc. Pe baza acestui *processus* – publicat de Auner *in extenso* – sunt furnizate date importante cu privire la persoana episcopului Arsengo, date care pot contribui la înțelegerea fenomenului catolic din Moldova secolului al XVII-lea, cu accent mai ales pe implicațiile politice.

Documentul publicat de Auner în 1912 pune în lumină câteva date legate de natura „tehnică” a procesului consistorial. Astfel, în cazul episcopului Arsengo, procedura a fost declanșată de recomandarea domnului Moldovei, Ieremia Movilă, care scria papei Paul al V-lea, în 1606, despre moartea episcopului de Argeș și Bacău, Bernardino Quirini, propunându-l pe Arsengo ca succesor⁶. Detaliul nu este lipsit de importanță: pentru prima dată în cazul Moldovei (valabil și pentru Țara Românească), suveranul – de confesiune ortodoxă – se implica în probleme ecleziastice ale bisericii catolice. Chiar dacă această implicare este în principal expresia unei atitudini personale a lui Ieremia Movilă (simpatizant al catolicismului) – nefiind împărtășită de succesorii săi decât în rare cazuri – ea este cu atât mai semnificativă, privită în ansamblul resorturilor de natură politică ce influențează decizia referitoare la Episcopia Catolică a Bacăului. Nu este întâmplător faptul că, după Quirini și Arsengo, toți ceilalți episcopi ai Bacăului vor fi polonezi și vor fi numiți cu recomandarea regelui Poloniei, domnitorul de la Iași neavând nici un cuvânt de spus în această decizie⁷. Pe de altă parte, procesul consistorial din 1607 va fi condus de nunțul apostolic din Polonia, Claudio Rangone⁸, și nu de arhiepiscopul de Liov (Lwow),

⁶ Vezi scrisoarea lui Ieremia Movilă în articolul lui Nicolae Buta, *Patru scrisori domnești din arhivele Vaticanului*, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, tom III, Cluj, 1924-1925, p. 553-554.

⁷ Este poate semnificativ aici să consemnăm faptul că între episcopul de origine italiană Quirini, numit la Roma direct de către papa Grigore al XIV-lea, și viitorul său succesor, călugărul minorit polonez Valerian Lubienicki (ce rezida la mănăstirea franciscană de la Bacău), colaborarea a fost adesea marcată de tensiuni și conflicte deschise – vezi, de exemplu, scrisorile lui Quirini către Curia Romană din 1604 (în *Călători străini...*, vol. IV, p. 45-55) sau raportul misionarului Andrea Bobbi da Faenza, din 1602, care a fost trimis de Roma la arhiepiscopul de Liov, Ioan Dimitrie Solikowski, pentru a media conflictul (*Ibidem*, p. 190-195).

⁸ Ulterior, din cauza informațiilor lacunare referitoare la Arsengo, cuprinse în procesul condus de Rangone și definitivat pe 8 februarie 1607, procedura va fi reluată de succesorul lui Rangone, Simonetta, care va consfinți numirea lui Arsengo pe 24 februarie 1607, când noul episcop de Bacău depunea jurământul tridentin – vezi C. Auner, *Începutul...*, p. 399.

Ioan (Jan) Solikowski, care era sufragan al episcopiei Bacăului⁹. Implicarea nunțiatului apostolic din Polonia în numirea episcopului de Bacău poate fi interpretată – minimal – ca o simplă „derogare administrativă” determinată de anumite circumstanțe de moment: oricum episcopia Bacăului depindea în cea mai mare măsură – așa cum se va vedea în continuare – de structurile ecleziastice poloneze. Nunțul apostolic nu făcea astfel decât să îndeplinească o simplă formalitate, înlocuindu-l pe arhiepiscopul Solikowski. Nu este însă mai puțin probabil ca implicarea directă a reprezentantului papal să comporte și o altă semnificație, mai puțin evidentă – și probabil negăsindu-se într-o intenție clar exprimată de către Curia Romană – aceea că Roma dorea totuși – în mod firesc – să păstreze un anumit control nemijlocit asupra diocезei Bacăului, evitând astfel un „monopol” polonez asupra comunităților catolice din Moldova. Acest lucru devine mai evident în condițiile în care, după 1622 – înființarea Congregației *De Propaganda Fide* –, misionarii polonezi vor fi concuși acerb de misionarii italieni și unguri trimiși de această Congregație în Moldova, nemaisocotindu-i totodată și pe iezuiți¹⁰. Nu în ultimul rând, majoritatea subiecților chestionați de către nunțiu în vederea stabilirii biografiei lui Arsengo provine din societatea poloneză (preoți, călugări iezuiți, nobili), aceștia fiind selecționați în funcție de legăturile pe care le-au avut cu candidatul (erau preferați, evident, cei care erau susceptibili a oferi detalii consistente, fiind excluse însă rudele de gradul întâi)¹¹. Acest amănunt vine să completeze tabloul general în care se situa episcopia Bacăului și, în general, biserica catolică a Moldovei, aflată în strânsă dependență de biserica poloneză și chiar de interesele poloneze, în general.

Toate aceste coordonate sunt valabile și în cazul proceselor consistoriale analizate în cuprinsul studiului de față, cu excepția primului aspect. În cazul episcopilor de origine poloneză, succesori ai lui Arsengo și Valerian Lubienicki, și anume, Adam Goski, Gabriel Fredro, Ioan (Jan) Baptista Zamoisky, Marian Kurski, Jacob (Jakub) Gorecki, Ioan (Jan) Francisc Dluski, recomandarea nu mai este emisă de domnul Moldovei, ci pare a fi o atribuție exclusivă a regelui

⁹ Vezi scrisoarea trimisă pe 17 iunie 1606 de către cardinalul Borghese nunțiatului apostolic, în C. Auner, *Începutul...*, p. 384.

¹⁰ Este adevărat că aceste tensiuni sunt puse în surdină de conflictul dintre misionarii Congregației și episcopi (misionarii refuzând să se supună autorității episcopale, ca ceilalți călugări): vezi Romul Cândea, *Catolicismul în Moldova în secolul al XVII-lea*, Sibiu, 1917; Francisc Páll, *Le controversse tra i minori conventuali e i gesuiti nelle missioni di Moldavia (Romania)*, în „Diplomatarium Italicum”, vol. IV, Roma, 1940, p. 136-357.

¹¹ La procesul condus de nunțul Simonetta a fost convocat, pentru a răspunde la chestionare, și un senator de origine moldoveană, Constantin Prosch (*Prosch* a fost interpretat de N. Iorga în sensul unui substantiv comun, *postelnic*, redat în prescurtare) – vezi C. Auner, *Începutul...*, p. 385.

Poloniei. Procesele consistoriale ce fac obiectul studiului de față se referă la episcopii menționați mai sus, deși dioceza Bacăului a cunoscut, pentru secolul al XVII-lea, nu mai puțin de 11 episcopi: Bernardino Quirini (1590-1604), Ioan Arseno (1607-1610), Valerian Lubienicki (1611-1617), Adam Goski (1618-1626), Gabriel Fredro (1627-1631), Ioan Baptista Zamoisky (1633-1649), Marian Kurski (1649-1660), Ștefan Atanasie Rudzinski (1662-1675), Jacob Gorecki (1678-1681), Ioan Francisc Dhuski (1681-1693), Ștefan Francisc Buganski (1698-1709)¹². Din păcate, nu putem include procesele consistoriale legate de candidaturile lui Quirini, Lubienicki, Rudzinski și Buganski, deoarece, deocamdată, din motive obiective, ele nu ne sunt accesibile (Quirini nu a trecut prin procedura procesului consistorial în Polonia, ci, probabil, la Roma). Documentele originale se află la Roma, la **Archivio Segreto Vaticano**, fondul **Processus Consistoriales**, nr. 15, 23, 32, 48, 77, 81¹³. Pentru studiul de față, am utilizat copiile acestora, realizate pe microfilm și păstrate la Arhivele Naționale, în cadrul Colecției Microfilme Vatican, rolele 14 și 15¹⁴.

În 1618, **Adam Goski** candida la succesiunea primului episcop polonez de Bacău, Valerian Lubienicki, mort în octombrie 1617. La recomandarea regelui polonez Sigismund al III-lea, Curia Romană însărcina pe nunțiul apostolic în Polonia, Francisc (Francesco) Diotalevi, episcop de Sant' Angelo, cu rezolvarea acestei probleme. La 4 aprilie 1618, Goski s-a prezentat în fața consistoriului întrunit ad-hoc la Varșovia, în chiar reședința nunțiului, pentru a-și depune oficial candidatura (era, de altfel, singura). S-a procedat la întocmirea celor două seturi de câte 18 (privind biografia lui Goski) și, respectiv, 13 întrebări (privind starea diocezei de Bacău) în vederea demarării procesului consistorial propriu-zis¹⁵. Chestionarul cu privire la Goski conține întrebări din care se pot deduce clar criteriile de selecție avute în vedere de autoritățile ecleziastice romane pentru demnitatea episcopală: „originea sănătoasă” (familia trebuia să fie catolică și, preferabil, să aibă rang nobiliar – întrebarea nr. 4), experiența suficientă în activități specifice bisericii (sacerdoțiu, activitate pastorală etc. – întrebările nr. 5-7 și 12-14), nivelul de studii teologice (din care se deduce preferința clară pentru candidații cu studii în teologie la universități de prestigiu, încheiate, eventual, și cu obținerea unui titlu de licențiat sau chiar doctor – (întrebarea nr. 11),

¹² Kálmán Benda, *Moldvai csángok-magyar okmánytar*, Budapesta, 1989, vol. II, p. 777. În cazul episcopilor Adam Goski și Ștefan Atanasie Rudzinski, documentele consistoriale consemnează data decesului cu un an mai devreme (în cazul lui Goski, anul 1626, în cazul lui Rudzinski, anul 1675).

¹³ Numerele respective indică unitățile arhivistice distincte (probabil, dosare sau fascicule) care corespund fiecărui proces consistorial în parte.

¹⁴ Documentele au fost depistate și microfilmate în anul 1969 de către cercetătorul Matei Florian Ionescu.

¹⁵ D.A.N.I.C., Colecția microfilme Vatican, rola 14, c. 203-242.

atitudinea față de credincioșii catolici și față de confesiunea catolică, în general – cu evidentă trimitere la atitudinea de principiu față de protestanți – (întrebările nr. 15-17), moralitatea de care dă dovadă în viața obișnuită (întrebările nr. 8-10, 18).

Chestionarele au fost aplicate unui eșantion de cinci subiecți: Paul Krasniski (secretarul regelui Poloniei), Andrea Cassulo (cancelar la Varșovia), preotul Francisc Alexandrow (capelan al reginei)¹⁶, Georgius (sau Gregorius) Badorski și, respectiv, Valerian Buchanski, ambii nobili polonezi, în data de 5 aprilie 1618. Întregul proces consistorial a fost consemnat, conform procedurii legale, de către un notar, care, de asemenea, l-a autentificat. Din răspunsurile date de cei cinci subiecți reiese că Adam Goski s-a născut în localitatea Squernicie (grafia nu este clar precizată, dându-se și variantele *Sequernecki* și *Schiernes*), aflată în dioceza Gniezno. Părinții săi sunt nobili catolici: tatăl, Albert (după Krasniski, numele de familie al acestuia ar fi *Schernedit* sau *Squernevi*, deși pare mult mai probabil ca, de fapt, acest nume să indice localitatea de origine, astfel că Albert Schernedit-Squernevi să însemne mai degrabă Albert din Schernedit-Squernevi, eventual Squernicie), mama, Anna Gorskowa (sau Gorska). Vârsta lui Goski oscilează în jurul cifrei de 40 (Cassulo crede că ar avea 31 de ani); la 1618 este deja preot (singur Cassulo precizează perioada sacerdoțiului lui Goski până la data procesului: opt ani, ceilalți nu precizează), este doctor în teologie (*doctor theologiae*) (conform mărturiei lui Krasniski, care menționează că Goski a urmat studiile teologice la Universitatea din Cracovia, spre deosebire de Cassulo, care știe că acesta a frecventat Universitatea Teologică din Roma, unde a primit și titlul de doctor). Badorski și Cassulo afirmă că Goski ar fi îndeplinit, la un moment dat, funcția de provincial al franciscanilor observați din întreaga Polonie. Toți sunt însă unanimi în a aprecia că Goski este un experimentat slujitor al Bisericii, bun administrator, ducând o viață exemplară, neimplicat în vreun scandal public, dimpotrivă, beneficiind de referințe favorabile în acest sens. În orice caz, Adam Goski putea fi considerat ca îndeplinind condițiile esențiale pentru a dobândi demnitatea de episcop de Bacău, deși, în ceea ce privește motivația reală a opțiunii acestuia, lucrurile nu par a fi la fel de clare (nobilul Badorski își exprimă mirarea față de dorința lui Goski de a dobândi dioceza Bacăului, știindu-se faptul că veniturile acesteia sunt foarte mici)¹⁷.

¹⁶ Sora lui Francisc Alexandrow era căsătorită cu fratele lui Goski.

¹⁷ Motivația lui Goski, ca și a celorlalți candidați la demnitatea de episcop de Bacău, devine într-adevăr greu de depistat, în condițiile în care toate informațiile contemporane converg spre concluzia că veniturile diocezei Bacăului pot asigura episcopului, în cel mai bun caz, un trai decent, iar condițiile de desfășurare a activității pastorale într-o țară marcată de sărăcie și insecuritate (sunt evocate frecvent atacurile tătarilor care provoacă mari distrugerii bisericilor catolice moldovene) și dominată, totodată, de o majoritate ortodoxă covârșitoare, nu pot atrage în mod sincer decât slujitorii bisericii cu vocație de apostolat. După opinia noastră – deși dovezile directe lipsesc – probabil că Goski încerca să transforme titlul de

Opinia, general favorabilă, a subiecților chestionați de Diotalevi a determinat acceptarea lui Goski pentru a fi propus spre confirmare Curiei Romane ca episcop de Bacău. Goski a depus jurământul tridentin (*juramentum tridentinum*) în fața nunțiului la Varșovia, în data de 7 aprilie 1618, la mănăstirea călugărilor minoriți observanți (unde era reședința nunțiului Diotalevi). În data de 28 noiembrie 1618, papa Paul al V-lea îl confirma pe Goski în demnitatea sa, iar pe 14 aprilie 1620, papa îi confirma și jurământul de credință¹⁸.

La sfârșitul anului 1626, Goski înceta din viață, deschizând din nou problema succesiunii la scaunul episcopal al Bacăului. Candidatura la succesiunea lui Goski va fi susținută de un călugăr franciscan observant, **Gabriel Fredro**, recomandat de clerici din biserica poloneză și de regele Sigismund al III-lea. Curia Romană va mandata pe nunțiul apostolic în Polonia, Cosimo de San Pangrazio, cardinal de Torres, să organizeze procesul consistorial care să analizeze candidatura lui Fredro¹⁹. Subiecții chestionați de către nunțiu în legătură cu persoana lui Fredro sunt: Albert Milacowski (canonic de Luck), Sergius Alexander Dirpowski (canonic de Culm), Acatus Taranoski (din Przemysł – nu i se precizează calitatea), călugării minoriți observanți Francisc Prevosciens (din Prevosc?) și Stanislas Janetius. Procesul consistorial s-a desfășurat în zilele de 15 și 16 iunie 1627, fiind de față și episcopul de Perugia. Cele 13 întrebări privind personalitatea lui Fredro sunt similare cu cele din chestionarul aplicat lui Goski (de altfel, există un șablon aproximativ privind aceste chestionare, modificările ținând, mai degrabă, de numărul propriu-zis al întrebărilor – în cazul lui Fredro, spre deosebire de cel al predecesorului, unele întrebări sunt comasate, o întrebare conținând, de fapt, două-trei întrebări).

Din răspunsurile date de cei cinci subiecți a reieșit că Gabriel Fredro s-a născut în dioceza Przemysł (Taranoski afirmă că numele localității natale a lui Fredro este Noravballez; franciscanul Prevosciens declară că Fredro ar fi fost botezat în cetatea Nizankowice, iar satul natal era în proprietatea tatălui lui Fredro). Vârsta lui Fredro nu poate fi dedusă cu exactitate, dar, după toate probabilitățile, acesta avea în 1627 cca 30-35 de ani (Milacowski și Taranoski dau aceeași cifră: 33). Este născut din părinți catolici, nobili: mama, Elisabeta, tatăl, Andreas (informație furnizată doar de Taranoski, ceilalți neprecizând vreun

episcopus Bacchoviensis într-un așa-numit *titulus in partibus infidelium* pentru a obține anumite avantaje indirecte, așa cum proceda la 1622 un anume Abraham Siladechowski, care dorea să obțină titlul de *episcopus Argensis*, titlu util în vederea numirii sale ca auxiliar al episcopului de Culm – vezi C. Auner, *Cei din urmă episcopi de Siret*, p. 577.

¹⁸ I. C. Filitti, *Din arhivele Vaticanului. I. Documente privitoare la episcopatele catolice din Principate (1353-1699)*, București, 1913, p. 94.

¹⁹ D.A.N.I.C., Colecția microfilme Vatican, rola 14, c. 244-265.

nume)²⁰. În ceea ce privește prenumele lui Fredro, Gabriel, Francisc Prevosciens declara că numele de botez al candidatului a fost Nicolae, ulterior schimbat cu Gabriel ca nume de călugărie, în momentul în care Fredro intra, la vârsta de 13 ani, în Congregația Sfintei Fecioare ce aparținea Societății lui Isus. Parcursul tânărului Fredro continua cu un stagiul de pregătire la Colegiul iezuit de la Bar, unde – conform franciscanului Janetius – ar fi studiat filosofia. Studiile în teologie au fost urmate la Cracovia și Vilno. Milacowski, ca și Taranoski, considera că Fredro este versat în teologie și filosofie, concluzie desprinsă în urma discuțiilor purtate cu acesta. În ceea ce privește cariera ecleziastică, Fredro a fost gardian al conventului franciscan de Jambor și a ținut numeroase predici la convent, dar și în catedrala din Przemysł. Data exactă a consacrării acestuia ca preot al bisericii catolice nu este cunoscută: Prevosciens afirmă că Fredro este sacerdot de opt ani, în timp ce Taranoski estimează durata sacerdoțiului lui Fredro la peste cinci ani. La fel ca și în cazul lui Goski, toți apreciază în mod unanim că Fredro este un om chibzuit, bun preot și administrator, cu o viață exemplară, neimplicat în scandaluri care să-i afecteze propria reputație și reputația bisericii catolice, pe scurt, la fel de potrivit a ocupa demnitatea de episcop ca și predecesorii săi. Fredro va depune jurământul tridentin pe data de 15 iunie 1627, va fi numit episcop de Bacău pe 19 iulie și consacrat pe 10 august același an²¹.

Fredro înceta din viață în iunie 1631 (conform unuia dintre subiecții chestionați la procesul consistorial al lui Zamoisky, preotul Leo Minski, evenimentul ar fi avut loc în data de 15 ale lunii, adică în octava sărbătorii *Corpus Christi*). Locul rămas vacant a fost disputat de **Ioan Baptista Zamoisky**, călugăr în conventul Sf. Treime din Cracovia al ordinului predicatorilor (dominicani). Urmând „procedura tradițională”, procesul consistorial era demarat în data de 27 septembrie 1631 la reședința nunțului apostolic Honoratus, arhiepiscop de Larissa. Cele două chestionare au fost aplicate unui eșantion de șase subiecți: Abraham Sladkowski (prepozit de Oruchowa, episcop de Citren), Cristofor Sapellius (doctor în teologie, medic al regelui Poloniei, decan al colegiului din Kielce, preot în dioceza Przemysł), Maximilian (castelan de Sirad, consilier al regelui polon), Fabian Wirchow (magistru în teologie al regelui Poloniei), Leo Minski (preot franciscan observant din Brześć). Procesul consistorial s-a desfășurat în perioada 27 septembrie-2 octombrie 1631.²²

Din răspunsurile date de martori, a rezultat că Zamoisky este născut undeva în dioceza Chelmen sau Camenița (Sladkowski afirmă că ar fi născut în

²⁰ În ceea ce privește rudele lui Fredro, Dirpowski și Milacowski declară că fratele acestuia ar fi secretar al regelui Poloniei.

²¹ I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 95.

²² D.A.N.I.C., Colecția Microfilme Vatican, rola 14, c. 158-178

satul Liezatticie, diocesa Liov, iar Maximilian opina că locul său de baștină ar fi în Rusia). În general, informații mai plauzibile pare a le furniza Sładkowski, care se remarcă printr-o mai mare precizie a detaliilor, însă majoritatea celor chestionați în privința locului de naștere al lui Zamoisky se referă la Camenița sau Chelmen. Referitor la familia lui Zamoisky, se pare că aceasta era destul de cunoscută în Polonia, ca făcând parte dintre casele nobile cele mai prestigioase. Conform lui Sładkowski, tatăl lui Zamoisky a fost *prefectus* (comandant) al oștilor regatului polonez (este foarte probabil ca Sładkowski să se refere chiar la hatmanul Jan Zamoisky din vremea lui Mihai Viteazul); acesta a fost ucis în 1621, în cursul unei ciocniri cu tătarii. Mama lui Zamoisky, ducesa Anna de Wiszniowiecki, era încă în viață la 1631. Sładkowski adaugă faptul – nu prea „onorant” pentru familia Zamoisky – că tatăl candidatului ar fi aderat în tinerețe la „secta” evangheliștilor, ulterior fiind însă reconvertit la catolicism. Probabil că reconvertirea a determinat atitudinea foarte favorabilă a acestuia față de opțiunea fiului său pentru cariera ecleziastică, așa cum declară Leo Minski. Vârsta lui Zamoisky la 1631 era de cca 32-34 ani.

În ceea ce privește cariera sa ecleziastică și mai ales studiile pe care le-a urmat Zamoisky, subiecții chestionați de nunțiul Honoratus au prezentat imaginea unui călugăr predicator foarte învățat. Sładkowski oferă informații detaliate și în această privință: Zamoisky ar fi urmat cursurile universităților din Roma și Florența. La Roma a fost înaintat la gradul de lector. Se pare că ar fi urmat și prestigiosul colegiu roman „Minerva”, dar Sładkowski nu poate preciza cu certitudine la care specialitate a fost înscris, logică sau fizică. Au urmat apoi șase ani de predare din filosofie, metafizică și teologie, primind în final gradul de *baccalaureus* și fiind propus chiar pentru gradul de *magister theologiae*. Conform aceluiași Abraham Sładkowski, Zamoisky a fost *concionator publicus* (predicator public) în biserica episcopală din Cracovia și a deținut și funcția de prior al conventului predicatorilor din același oraș. În această calitate s-a remarcat ca un bun administrator, iar pentru veridicitatea acestei afirmații pot atesta, conform lui Sładkowski, 130 de călugări predicatori. Fabian Wirchow afirmă că Zamoisky ar fi studiat în Italia la Colegiul „Sf. Treime”, ar fi obținut gradul de lector în filosofie și teologie, iar la Cracovia ar fi primit deja titlul de bacheloret și magistr. Chiar dacă preotul Daniel din Varșovia afirmă, ca și Sładkowski, că Zamoisky ar fi fost propus pentru a i se acorda acest titlu, nu este greu de presupus ca titlul respectiv să fi fost deja acordat în momentul desfășurării procesului consistorial, așa cum afirmă Wirchow. Totodată, preotul Daniel completează cu informația că, înainte de a ajunge în Italia, Zamoisky ar fi studiat la Academia din Cracovia; în ceea ce privește funcțiile ecleziastice, conform aceleiași surse, Zamoisky era și la 1631 prior al conventului predicatorilor, având în subordinea sa 160 de călugări. Privind durata

sacerdoțiului candidatului la episcopia Bacăului, Śladkowski declară că Zamoisky este preot de cca cinci-șase ani.

Portretul moral al lui Zamoisky este conturat, bineînțeles, în nuanțe favorabile, toți subliniind că acesta este un bun catolic (singurul care nu se pronunță în această privință este preotul Leo Minski, care nu știe nimic despre persoana candidatului). În urma deliberărilor, nunțiul Honoratus îl va propune Curiei Romane pe Zamoisky ca succesor al lui Fredro în dioceza Bacăului, acesta depunând jurământul tridentin pe 2 octombrie 1631 la Wieliciow, în dioceza Plzen, lângă Varșovia. Pe 9 octombrie, arhiepiscopul de Larissa scria papei Urban al VIII-lea despre numirea lui Zamoisky²³. Papa însă va răspunde abia pe 8 iulie 1633, data emiterii brevei de confirmare a lui Zamoisky ca episcop de Bacău, cu dreptul de a-și menține privilegiile și beneficiile materiale, ca și pensiunile ce le avea anterior. Pe 18 iulie, pontiful îi conferea titlul în mod solemn, printr-o altă brevă emisă la Roma²⁴.

În 1649, Zamoisky a fost numit de către regele Poloniei ca episcop de Przemyśl, iar pentru dioceza Bacăului a fost propus **Marian Kurski**, minorit observant, care a fost supus procedurii procesului consistorial în data de 3 decembrie 1649²⁵. Pentru acest lucru, Curia Romană l-a mandatat pe legatul apostolic în Polonia, *prelatus domesticus* al papei Inocențiu al X-lea și arhiepiscop de Adrianopol, Ioan de Tomis. Chestionarul-tip a fost aplicat pe un număr de cinci subiecți: Albert Biecinski (secretar al regelui), Samuel Lipski (căpitan), Albert Ghisiski (căpitan), Mathias Cielecki (nobil), Stanislas Rhedzienski (curtean al regelui Poloniei) și Hyacinth de Franciscis (călugăr predicator). Ultimul nu a putut oferi date despre biografia lui Kurski. Din datele oferite de subiecți a reieșit că Marian Kurski s-a născut în dioceza Poznan, districtul Costens (neidentificat)²⁶. Vârsta sa este estimată la cca 30-35 ani; părinții au fost de familie nobilă (conform lui Rhedzienski, Kurski a rămas orfan de tată de la vârsta de opt ani). Cariera sa ecleziastică înregistrează, în afara sacerdoțiului, și funcția de vicar episcopal, ceea ce îndreptățește opinia celor chestionați, conform căreia Kurski are suficientă experiență în administrarea unei biserici. Inutil de comentat faptul că moralitatea franciscanului întrunește numai aprecieri elogioase. Confirmarea lui Kurski ca episcop de Bacău de către nunțiul Ioan de Tomis este acordată în data de 9 decembrie 1649, la Kalisz.

Kurski va deține demnitatea de episcop de Bacău până la moartea sa, în 1660. În 1662 îi succeda tot un polon, Ștefan Atanasie Rudzinski (Rudzicki, Rucziewski) pentru care, din păcate, nu avem încă date la dispoziție. În 1675,

²³ *Ibidem*, c. 176.

²⁴ I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 96-97.

²⁵ D.A.N.I.C., Colecția microfilme Vatican, rola 26, c. 4-23.

²⁶ Rhedzienski afirmă că Kurski este originar din Canic.

Rudzinski murea lăsând vacantă episcopia Bacăului²⁷. Regele Ioan al III-lea Sobieski recomanda Curiei Romane pentru titlul de episcop de Bacău pe **Iacob (Jakub) Gorecki**, magistrul în teologie, călugăr dominican. Pentru derularea procesului consistorial a fost mandatat nunțiul apostolic în Polonia, Francesco Martello, arhiepiscop de Corint, *prelatus domesticus* și asistent al papei Clement al X-lea. Procesul a avut loc în perioada 30 martie-6 aprilie 1676 la reședința nunțiului din Cracovia²⁸. Subiecții interogați de Martello au fost: Andreas Cazimir Ossonski (șeful cancelariei Marelui Ducat al Lituaniei, cantor al catedralei episcopale de Vilno, prepozit eparhial - *praepositus infulatus Albae Ducalis*), Ioan (Jan) Baptista Lesczynius (lector în teologie, prior general al conventului din Cracovia), Antonio Angelino (minorit conventual, misionar apostolic trimis de Congregația *De Propaganda Fide* în „cele două Valahii și în Transilvania”), Andreas Wolff (secretarul domnului Moldovei, Antonie Ruset-Rosetti) și Ștefan Andruskiewicz (paroh de Resiéc, canonic de Vend). Date despre biografia lui Gorecki au furnizat Ossonski, Lesczynius și Andruskiewicz. Conform declarațiilor acestora Gorecki este născut în palatinatul Minskului, are vârsta de cca 58 ani, iar familia sa este de origine nobilă și de credință catolică (mama, Hedviga Szektoroska, tatăl, Ioan)²⁹. Studiile teologice le-a urmat la Universitatea din Cracovia, ulterior în Italia, Franța și alte părți (conform lui Lesczynius)³⁰. Ossonski declară că Gorecki ar fi primit titlul de magistrul în teologie de la generalul ordinului predicatorilor și, ulterior, pe cel de laureat în drept canonic la Lovany (neidentificat, ar putea fi Louvain?)³¹. Cariera ecleziastică a lui Gorecki pare a fi, de asemenea, remarcabilă. De 30 de ani călugăr în ordinul predicatorilor, acesta a deținut funcții de rang superior în ierarhia ordinului din Lituania: după ce a fost predicator „ordinar” în catedrala ordinului din Vilno, Gorecki a fost ales de două ori prior al conventului predicatorilor din același oraș și tot de atâtea ori provincial și comisar general al ordinului³². Educația deosebită pe care a dobândit-o, ca și buna reputație (*esse bona conversatione et fama*) l-au determinat – conform lui Ossonski – pe

²⁷ Unul din subiecții chestionați în cadrul procesului consistorial al lui Gorecki declara că Rudzinski ar fi murit, prin iulie-august 1675, în localitatea Salub din dioceza Vilno (Lituania), fiind expulzat din Moldova de către turci la o dată neprecizată – vezi *Ibidem*, rola 15, partea I, c. 229.

²⁸ *Ibidem*, c. 212-237.

²⁹ Ossonski consideră că familia lui Gorecki este de origine nobilă și credincioasă bisericii romane, deoarece nu a auzit nimic contrar.

³⁰ Același Lesczynius afirmă că din Italia Gorecki s-a întors în Polonia ca însoțitor al cardinalului Vidono, care va fi numit nunțiu apostolic.

³¹ Ossonski adaugă faptul că l-a cunoscut pe Gorecki la Universitatea din Vilno, acesta fiind acolo, probabil, în calitate de magistrul.

³² Lesczynius menționează și funcția de vicar general deținută de acesta.

principele Radziwill al Lituaniei să-l includă în rândul curtenilor săi. Cu astfel de referințe, numirea lui Gorecki ca episcop de Bacău (depunerea jurământului a avut loc pe 6 aprilie) nu a fost decât o simplă formalitate.

La o dată incertă (probabil în jurul anului 1679),³³ Iacob Gorecki deceda, succesorul acestuia fiind desemnat în persoana lui **Iacob Francisc Dłuski**, magistrul în teologie, minorit conventual, superior asesor al provinciei franciscane a Poloniei, recomandat de același Ioan al III-lea Sobieski. Procesul consistorial, desfășurat în perioada 22-30 ianuarie 1680³⁴, a fost prezidat de același nunțiu, Martello, care i-a convocat pentru aplicarea chestionarelor-tip pe Ștefan Dutkiewicz (gardianul conventului din Zamosć al franciscanilor conventuali, superior asesor al provinciei Rusia și al Marelui Ducat al Lituaniei), Laurențiu Cazimir Pozelkazki (custode al conventului minoriților conventuali din Culm), Grigore Babinkiewicz (minorit observant, comisar în Țara Sfântă, lector în teologie), Alexander Szkarzewski (nobil), Florian Dzik (canonic al catedralei din Smolensk), Lucas Kirkorowicz (armean catolic, negustor). La acestea se adaugă declarațiile misionarului Angelino și ale lui Andreas Wolff, depuse la procesul lui Gorecki, și inserate fără nici o modificare (nici măcar de dată) în actele procesului lui Dłuski (e adevărat, acestea se referă exclusiv la starea diocezei de Bacău)³⁵. Date despre Dłuski au oferit doar Dutkiewicz, Pozelkazki și Dzik, ceilalți subiecți referindu-se la dioceza Bacăului. Conform celor trei mărturii, Dłuski s-a născut undeva în Podlachia (Dutkiewicz avansează numele satului Dług, unde ar locui părinții săi). Vârsta sa este estimată la cca 56 ani. Este de familie nobilă, catolică (nu se dau date despre părinți, fiind menționat doar fratele, care ar fi nobil, conform lui Pozelkazki). În ceea ce privește studiile teologice ale lui Dłuski, acestea se pare că au fost urmate la Praga. Dutkiewicz afirmă că acesta preda teologia la Universitatea din Zamosć. În calitate de călugăr franciscan conventual, Dłuski a fost predicator la conventul din Zamosć (unde l-a avut ca superior pe Dutkiewicz), a îndeplinit în două rânduri funcția de custode și gardian al conventului minoriților conventuali din Vilno (unde l-a întâlnit Pozelkazki) și, conform lui Dzik, ar fi fost și comisar al ordinului în dioceza Przemysł. Aprecierile privind moralitatea lui Dłuski și abilitățile sale de a administra o dioceză sunt unanim pozitive. Nunțul Martello îl va propune oficial pe Dłuski ca episcop de Bacău în data de 8 februarie 1680, confirmarea papală fiind acordată anul următor.

³³ Lista cronologică din *Moldvai csángok-magyar okmánytar* avansează anul 1681 (e adevărat, cu semnul întrebării), însă la data procesului consistorial al succesorului său (care începe în ianuarie 1680) se afirma că Gorecki era deja mort.

³⁴ D.A.N.I.C., Colecția Microfilme Vatican, rola 15, partea I, c. 238-266.

³⁵ *Ibidem*, c. 248-251.

Chiar dacă datele oferite de actele proceselor consistoriale prezentate mai sus sunt, uneori, imprecise, ele pot oferi o imagine de ansamblu asupra preocupării Bisericii catolice privind soarta diocезei Bacăului. Lectura acestor documente atrage atenția atât asupra seriozității demersului, cât și a rigurozității acestuia, chiar dacă dificultatea legată de obținerea unor informații cât mai exacte privind detaliile semnificative rămâne ca o constantă a epocii. Faptul că majoritatea candidaților se încadrează într-un nivel educațional superior (licență sau doctorat în teologie) dă, într-un fel, măsura acestei rigurozități. Aproximarea – cu puține excepții – a acestora de Curtea Regală poloneză facilitează implicarea activă a suveranului în selecția episcopului de Bacău și, totodată, o pune în evidență. Putem afirma astfel că exista în mod cert o preocupare semnificativă a regalității poloneze pentru soarta catolicismului din Moldova, funcționând, într-un fel, ca o contrapondere la dezinteresul aproape total al domnitorilor de la Iași față de o categorie de supuși – e adevărat, aflată în netă inferioritate numerică față de majoritatea ortodoxă – fidelă Bisericii Romei.

Biserica poloneză pare a se fi instalat durabil în Moldova, controlând mai mult sau mai puțin riguros evoluția diocезei Bacăului pe întreaga perioadă a secolului al XVII-lea prin intermediul episcopilor „recruțați” din rândurile sale. Nu este mai puțin adevărat că „istoria” catolicismului moldovean se construiește încă din secolul al XIV-lea, o dată cu înființarea Episcopatului de Siret, ca primă organizare ecleziastică a Bisericii romane în voievodatul de la est de Carpați, sub egidă poloneză, evident și datorită relației politice speciale dusă de Moldova cu mai puternicul și influentul său vecin din nord. Anii 1600 reînnoadă, în fapt, o „tradiție”, dacă ar fi să ne raportăm doar la „monopolul” polonez asupra demnității de episcop al Bacăului. Lucrurile însă tind să se complice și să devină mult mai fluide o dată cu intrarea în scenă a misionarilor Congregației *De Propaganda Fide* și cu reactivarea Companiei lui Isus în acest spațiu. Episcopii de Bacău vor fi puși astfel în situația de a gestiona noile evoluții, o provocare ce se va dovedi, în fapt, o adevărată piatră de încercare pentru soarta catolicismului de la est de Carpați.